

Ks. JAN PIETRZYKOWSKI¹ SDB

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID ID: 0000-0001-5416-3902

POCZĄTKI PRACY SALEZJANÓW W WARSZAWIE NA POWIŚLU

THE BEGINNINGS OF SALESIAN ACTIONS IN THE WARSAW BOROUGH OF POWIŚLE

Abstract

At the end of the 19th century, Reverend Jan Siemiec initiated caretaking and didactic activities among the children and the youth in the Warsaw borough of Powiśle. In a previously purchased square, he erected a building housing a school, a dormitory, workshops and a Holy Family rectoral church. In 1919, the board management of the Foundation was taken over by Salesians. They enlarged the facility in which they placed the province management, the Salesian Publishing House and the Central Office of Salesian Assistants, previously seated in Oświęcim. In 1923, they also started the Graphic Section at the Salesian Craft School. Printing and bookbinding workshops at the same time fulfilled the tasks of a Salesian printing house.

Keywords: Reverend Siemiec's facility, Salesians, Salesian Publishing House

Abstrakt

Pod koniec XIX wieku ks. Jan Siemiec rozpoczął działalność opiekuńczo-dydaktyczną wśród dzieci i młodzieży na Powiślu w Warszawie. Na zakupionym placu zbudował gmach mieszczący szkołę, internat, warsztaty i kościół rektoralny pod wezwaniem Świętej Rodziny. W 1919 roku zarząd Fundacji przejęli salezjanie, którzy rozbudowali zakład, przenieśli zarząd inspektorii z Oświęcimia, Wydawnictwo Salezjańskie i Centralne Biuro Pomocników Salezjańskich. Od 1923 roku w Salezjańskiej Szkole Rzemieślniczej wprowadzili Dział Graficzny. Warsztaty drukarskie i introligatorskie pełniły jednocześnie zadania drukarni salezjańskiej.

Słowa kluczowe: Zakład Ks. Siemca, salezjanie, Wydawnictwo Salezjańskie

¹ Ks. dr hab. Jan Pietrzykowski, prof. UKSW – pracownik naukowo-dydaktyczny Instytutu Nauk Historycznych Uniwersytetu Kard. Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, wykładowca historii Kościoła w Wyższym Seminarium Duchownym Towarzystwa Salezjańskiego w Łądzie nad Wartą, Dyrektor Archiwum Salezjańskiego Inspektorii Warszawskiej. E-mail: j.pietrzykowski@uksw.edu.pl.

ZAGADNIENIA WSTĘPNE

Okazją i motywem do przedstawienia początków placówki salezjańskiej na warszawskim Powiślu jest zbliżający się w 2019 roku jubileusz setnej rocznicy powstania Inspektorii św. Stanisława Kostki. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości salezjanie systematycznie organizowali nowe dzieła, posuwając się z południa w kierunku północnym. Już w 1918 roku założyli trzy nowe placówki: w Kielcach i dwie w Krakowie. W następnym roku przejęli zorganizowane dzieła dydaktyczno-opiekuńcze w Aleksandrowie Kujawskim i Warszawie oraz przybyli do Różanegostoku. Pod nowym zarządem szkoły w tych trzech miejscowościach cieszyły się uznaniem władz oświatowych oraz lokalnych społeczności, a na salezjańskiej mapie II Rzeczypospolitej należały do prestiżowych. Spośród placówek przejętych prawie sto lat temu tylko Zakład im. Ks. Jana Siemca w Warszawie nie doczekał się opracowania. Niniejszy artykuł w pewnym sensie ma wypełnić tę lukę, a jednocześnie zachęcić innych do podjęcia badań nad przeszłością tak znanej placówki.

1. POWSTANIE I ROZWÓJ PLACÓWKI OPIEKUŃCZO-DYDAKTYCZNEJ

Inicjatorem i organizatorem koedukacyjnej placówki opiekuńczo-dydaktycznej dla dzieci i młodzieży na warszawskim Powiślu był ks. prałat Jan Siemiec², proboszcz parafii św. Antoniego przy kościele reformackim na ul. Senatorskiej. W 1897 roku kupił on plac między ulicami Browarną, Dobrą i Wiślaną z partelowym drewnianym domem przy ul. Wiślanej 11. Po zaadaptowaniu budynku znalazło w nim schronienie 70 chłopców, z których 12 mieszkało w nim na stałe. Wkrótce Wielki Jałmużnik Warszawy przy ul. Lipowej 14 rozpoczął budowę nowego pięciokondygnacyjnego gmachu obejmującego: suteryny, wysoki parter, I i II piętro oraz poddasza. Była to środkowa część przyszłego Zakładu im. Ks. Siemca w Warszawie. Od lipca 1899 roku przygotowano lokale dla 230 młodzieńców, z których 28 umieszczono w internacie, a pozostali dochodzili z domów rodzinnych. Wszyscy podopieczni otrzymywali codziennie obiad składający się

² Jan Siemiec, syn Ignacego i Józefy z Obalskich, urodził się 30 VIII 1846 w Działoszynie nad Wartą (pow. wieluński) w ubogiej wielodzietnej rodzinie chłopsko-rzemieślniczej. Po ukończeniu szkoły średniej w Wieluniu, w 1863 wstąpił do WSD w Warszawie. Przez krótki czas studiował także w Akademii Duchownej w Warszawie, a po jej likwidacji (1866) kontynuował naukę w Akademii Duchownej w Petersburgu i tam w 1871 uzyskał tytuł magistra teologii. Świecenia kapłańskie przyjął 5 IX 1869. Następnie pełnił obowiązki wikariusza w parafii św. Aleksandra w Warszawie (1871-1878). W latach 1878-1886 był wicerektorem, wykładowcą i wychowawcą kleryków w WSD. Dodatkowo od 1881 pełnił obowiązki administratora parafii Mistrzewice. W 1886 przeniesiony do Łodzi, był proboszczem parafii Najświętszej Maryi Panny na Bałutach i tam zbudował duży neogotycki kościół. Od 1889 ponownie pracował w Warszawie jako proboszcz parafii św. Antoniego. Z inicjatywy ks. Siemca zbudowano w stolicy kościół Najświętszego Zbawiciela (1901-1907). Władze duchowne, doceniając jego zasługi, w 1895 wyróżniły go tytułem szambelana pap. Leona XIII, a w 1913 abp Aleksander Kakowski mianował go kanonikiem Kapituły Metropolitalnej. Zmarł nagle 10 V 1919 i został pochowany w grobie rodzinnym na Cmentarzu Powązkowskim (Fajęcki 1919, 152-153; Szeinke 1996, 7; Pietrzykowski 2002, 613-614).

z zupy i chleba, a najbardziej z nich także odzież i obuwie. Początkowo w nowym domu ksiądz prałat zorganizował dwuklasową szkołę (Ślósarczyk 1960, 417; Kostrzewski 1957, 542-548).

Inicjatywy budowlane ks. Siemca były systematycznie i planowo kontynuowane. W 1905 roku przy głównym budynku dobudowano nowe skrzydło od ul. Dobrej i dzięki temu mogła funkcjonować szkoła w sześciu oddziałach, w której przed pierwszą wojną światową uczyło się ok. 600 dzieci, oraz pracownice: stolarska i ślusarska. W latach 1911-1912 od strony ul. Browarnej (po lewej stronie domu głównego) zbudowano największą i ostatnią część zakładu, przeznaczoną na przytułek i szwalnię dla dziewcząt, które powierzono siostrze miłosierdzia. Dla potrzeb dzieci i młodzieży ks. Siemiec nabył plac o powierzchni 1640 m² przy ul. Dobrej, który przeznaczył na boisko (Żurek 1996, 172-174). Ponadto w latach 1898-1901 między ul. Lipową a ul. Wiślaną w budynki zbudowane przez ks. Siemca wkomponowany został piękny neogotycki kościół pod wezwaniem Świętej Rodziny, zbudowany według projektu znanego architekta Józefa Piusa Dziekońskiego. Jeden z wikariuszy parafialnych (ks. Jan Stolarski, a po nim ks. Ludwik Kowierski) pełnił obowiązki rektora tej świątyni i jednocześnie był wychowawcą dzieci i młodzieży w zakładzie dobroczynnym (Kant 2013, 27, 30).

Władze miejskie zaliczyły zakład opiekuńczo-wychowawczy do przytułków noclegowych i przyznały mu roczny zasiłek oraz opłacały pensje nauczycielom szkoły powszechnej. Warsztaty i internat pozostawały na utrzymaniu ks. Siemca. Pewnym zasiłkiem dla zakładu dobroczynnego były pieniądze uzyskane z jasełek wystawianych w okresie Bożego Narodzenia, sprzedaży produktów wytwarzanych we własnych warsztatach, organizowanej kwesty ulicznej oraz opłat członków Towarzystwa Dobroczynności dla Nieletnich, do którego należeli zamożni mieszkańcy Warszawy (Kant 2013, 27-28).

Wypada nadmienić, że na przełomie XIX i XX wieku na ziemiach polskich życie zakonne oficjalnie i legalnie mogło się rozwijać tylko na terenach zaboru austriackiego. Tam też powstały pierwsze placówki salezjańskie: w Oświęcimiu (1898), Daszawie koło Stryja (1904), Przemyślu (1907 i 1917), Krakowie (1911). Po upadku mocarstw rozbiorowych, zmianie sytuacji politycznej i odzyskaniu przez Polskę niepodległości systematycznie i planowo Towarzystwo Salezjańskie organizowało nowe placówki szkolno-wychowawcze, duszpasterskie i formacyjne, albo też przejmowało do obsługi dzieła już istniejące. Była Galicja stanowiła swojego rodzaju rezerwar personelu zakonnego, z którego salezjanie przesuwali się w kierunku północnym II Rzeczypospolitej. W 1918 roku Towarzystwo Salezjańskie otworzyło dwa domy zakonne w Krakowie na Dębnikach. Salezjanie podjęli się zbudować kościół przy ul. Konfederackiej i zorganizować parafię, a przy ul. Tynieckiej kupili pałac myśliwski na studentat filozoficzny dla kleryków. Jeszcze przed zakończeniem I wojny światowej Towarzystwo Salezjańskie przejęło parafię Świętego Krzyża w Kielcach z niedokończonym dużym kościołem neogotyckim oraz Ochronką św. Antoniego dla dzieci. W 1919 roku na mapie salezjańskiej

przybyły trzy prestiżowe zakłady dydaktyczno-wychowawcze i duszpasterskie w: Warszawie, Aleksandrowie Kujawskim (diecezja kujawsko-kaliska) i Różanymstoku (diecezja wileńska). Dynamiczny rozwój dzieła salezjańskiego w II Rzeczypospolitej był spowodowany zapotrzebowaniem na działalność wychowawczą wśród ubogiej i zaniedbanej młodzieży, sierot i bezdomnych, a także na działalność duszpasterską wśród ludności robotniczej mieszkającej na peryferiach dużych miast (Archiwum Salezjańskie Inspektorii Warszawskiej, dalej ASIW, t. Różanystok, Kopie listów: Ks. P. Tirone do Generała Dominikanów, Oświęcim 20 XII 1919; Ks. P. Tirone do Nuncjusza Apostolskiego w Warszawie, Oświęcim 3 X 1919; Pietrzykowski 2007, 369-370; Styrna 1974, 13-16; Wilk 2009, 77-78; Zimniak 1990, 299-300, 328).

2. PRZEJĘCIE DZIEŁA DOBROCZYNNEGO PRZEZ TOWARZYSTWO SALEZJAŃSKIE

Ksiądz Siemiec odczuwał braki kadry wychowawczej i dlatego szukał instytucji, która kontynuowałaby i rozwijała zorganizowany przez niego zakład opiekuńczo-dydaktyczny. W 1907 roku zaproponował on salezjanom w Oświęcimiu przejęcie Domu Pracy dla Nieletnich. Ksiądz inspektor ze swoją Radą był zainteresowany otwieraniem placówek salezjańskich w Królestwie Polskim i w zaborze rosyjskim. Mimo podejmowanych starań i wysłania przetłumaczonych na język rosyjski Ustaw Towarzystwa św. Franciszka Salezego do Sankt Petersburga władze carskie były zdecydowanie przeciwne osiedlaniu się nowego zgromadzenia zakonnego na terenach zaboru rosyjskiego (Krawiec 2004, 133). Dlatego też oferta mogła zostać zrealizowana dopiero w wolnej Polsce. Podczas trudnej sytuacji wojennej udało się ks. Siemcowi w roku 1917 uczynić Komitet Zarządzający właścicielem prowadzonego dzieła na Powiślu. Decyzję o przekazaniu placówki dobroczynnej Towarzystwu Salezjańskiemu podjęto w grudniu 1918 roku. Pewne nieporozumienia i rozbieżności pomiędzy ks. Siemcem a przełożonymi zakonnymi wynikły z powodu prawnej i własnościowej obecności salezjanów na Powiślu. Wielki Jałmużnik Warszawy proponował Towarzystwu Salezjańskiemu podjęcie tylko pracy wychowawczej, a kierownictwo i własność Domu Pracy dla Nieletnich pozostałyby w rękach Komitetu Fundacji, natomiast salezjanie chcieli objąć całość razem z odpowiedzialnością za dalszy rozwój dzieła opiekuńczo-wychowawczego.

10 maja 1919 roku zmarł nagle ks. Jan Siemiec i przedstawiciele salezjanów z Oświęcimia wzięli udział w uroczystościach pogrzebowych w Warszawie (ASIW, t. Zakład ks. Siemca, Nieruchomości; *25-lecie działalności salezjańskiej* 1923, 62-63; Nowaczyk 1985, 1, 6). Po śmierci ks. Siemca Komitet Fundacji chciał wypełnić plany założyciela i przekazać dzieło dobroczynne Towarzystwu Salezjańskiemu, ale nie wiedział, jak wyjść z impasu. Rozwiązanie tego problemu zaproponował ks. Ludwik Kowierski, rektor kościoła Świętej Rodziny i kierownik zakładu dobroczynnego. Zaproponował, by niektórzy z członków dziewięcioosobowego komitetu zrzekli się udziału w zarządzie, żeby na ich miejsce wprowadzić salezjanów, którzy stano-

wiliby większość i zarządzaliby tą instytucją, a teren i budynki nadal pozostałyby własnością Fundacji. Projekt ten został zaakceptowany przez arcybiskupa warszawskiego Aleksandra Kakowskiego i księdza inspektora Piotra Tironego. 18 sierpnia 1919 roku grupa salezjanów pod przewodnictwem ks. Jana Świerca przyjechała do Warszawy w celu przejścia kierownictwa Fundacji. Następnego dnia w lokalu Domu Pracy dla Nieletnich odbyło się posiedzenie Komitetu Fundacji, podczas którego zrezygnowało z zarządu pięciu członków a w ich miejsce wybrano salezjanów: ks. P. Tironego, ks. Teodora Kurpisa, ks. J. Świerca, ks. Józefa Bujara i ks. Aleksandra Ogórkiewicza. Księża salezjanie stanowili większość członków zarządu i dzięki temu mogli realizować własne plany.

Zakład Pracy dla Nieletnich składał się z oddziału dla chłopców, oddziału dla dziewcząt i osady „Goździk” koło Mińska Mazowieckiego (Zakład Salezjański 1928, 38-41; Kant 2013, 36). Zgodnie z umową zawartą 19 sierpnia 1919 roku, od 1 września Towarzystwo Salezjańskie przejęło teren o powierzchni 3 526 m² z kościołem i wszystkimi budynkami. Główne wejście do zakładu znajdowało się od strony ul. Lipowej, a do kościoła od ul. Wiślanej. Za pieniądze uzyskane ze sprzedaży osady „Goździk” kupiono plac przylegający do boiska przy świątyni od strony ul. Dobrej. Salezjanie wywiązali się z zobowiązań określonych tekstem umowy i Dom Pracy dla Nieletnich otrzymał nazwę – Zakład imienia Księdza Siemca, a w 1929 roku dokonano zmiany nazwy ulicy z Wiślanej na ul. Księdza Siemca. „Fundacja realizuje obecnie tylko opiekę nad młodzieżą męską. Opiekę tę sprawuje, zgodnie z wolą Fundatora, stowarzyszenie pod nazwą Towarzystwo Salezjańskie” (*Statut Fundacji* 1936, 18, art. 30; Nowaczyk 1985, 3). Dopiero 31 stycznia 1931 roku Przełożony Generalny bł. ks. Filip Rinaldi erygował kanoniczny dom zakonny pod wezwaniem Świętej Rodziny Jezusa, Maryi i Józefa (ASIW, t. Zakład Ks. Siemca, *Decretum canonicae erectionis Domus* Nr 207, *Torinorum* 31 I 1931).

W momencie przejścia przez Towarzystwo Salezjańskie zarządu Fundacji w Domu Pracy dla Nieletnich funkcjonowały warsztaty zawodowe z działami ślusarskim i stolarskim, szkoła powszechna i przytułek dla dziewcząt. Nowi użytkownicy wyłączyli dziewczęta z zakładu i zorganizowali dla nich osobną placówkę w jednym skrzydle budynku pod zarządem sióstr miłosierdzia. Pomieszczenia zajmowane przez dziewczęta były przez salezjanów sukcesywnie przejmowane aż do 1938 roku. W przejętym skrzydle parter gmachu głównego wypełniły biura zakładowe. Pierwsze i drugie piętro wykorzystano na pokoje, jadalnię, salę rekreacyjną (świetlicę) i bibliotekę dla personelu własnego oraz w przyszłości na pracownię krawiecką i pracownię drukarską, która w 1929 roku została ulokowana w gmachu przy ul. Ks. Siemca. Na drugim piętrze znajdowały się też sale lekcyjne, izolatka dla chorych chłopców, tzw. szpitalik, pokój nauczycielski i pomieszczenie dla orkiestry. Sutoryny domu głównego przeznaczono na kuchnię i jadalnię dla internistów. Ponadto przez pierwsze lata funkcjonowały tam dodatkowo warsztaty ślusarskie i prawdopodobnie stolarskie (Salezjańska Szkoła Zawodowa 1936, 29-31; Ślósarczyk 1960, 417). Przez pierwsze lata pracy salezjanów na Powiślu nie

było kaplicy wewnętrznej, dlatego też chłopcy jak i zakonnicy na wszystkie nabożeństwa udawali się do kościoła rektoralnego. Miejsce na tymczasową kaplicę wygospodarowano na pierwszym piętrze, a po całkowitym eksmitowaniu dziewcząt w 1938 roku, kaplicę przeniesiono na drugie piętro (ASIW. t. Zakład Ks. Siemca, Księga Ogłoszeń Duszpasterskich Kościoła Świętej Rodziny w Warszawie 1922-1929, 13 IX 1922, rps; Nowaczyk 1985, 5-6).

3. ZAKŁAD KSIĘDZA SIEMCA W ODPOWIEDZI NA ZAPOTRZEBOWANIA INSPEKTORII ŚW. STANISŁAWA KOSTKI

W latach 1923-1929 w skromnych lokalach gmachu głównego na pierwszym piętrze znajdowała się siedziba Inspektoratu Inspektorii Św. Stanisława Kostki, przeniesiona w styczniu tego roku z Oświęcimia. Następnie do roku 1944 zarząd inspektorii warszawskiej mieścił się w budynku przy ul. Ks. Siemca (List księdza inspektora Tirone 1922, nr 4-5; Wilk 1998, 18; Pietrzykowski 2015, 31).

Na podstawie aktu kupna-sprzedaży z 6 grudnia 1922 roku nabyto działkę nr 2743 przy ul. Wiślanej 5 (Siemca) na Dom Pracy dla Nieletnich, tj. Fundacji Ks. Siemca. Umowę podpisał dyrektor zakładu – ks. dr Józef Michałek i p. Henryk Dziewulski – członek Zarządu Fundacji. Własność Towarzystwa Salezjańskiego stanowił dom przy ul. Ks. Siemca 6 kupiony w 1928 roku. Naprzeciwko kościoła Św. Rodziny znajdował się pożydowski murowany parterowy budynek i nieczynna garbarnia. Ta posesja o wymiarach 38 na 30 m, jak i dom, nie były częścią składową Zakładu Ks. Siemca, mieszczącego się przy ul. Lipowej 14. Nabycie nieruchomości za sumę 25 000 \$, potwierdzone aktem notarialnym z 18 maja 1929 roku, a także kupno posesji przy ul. Lipowej 16 i Ks. Siemca 11 dodatkowo wpłynęły na poczucie pewnej stabilizacji pracujących tam zakonników. Salezjanie mieszkający w tych dwóch obiektach tworzyli jeden dom zakonny. Potwierdzeniem tego były wspólne praktyki religijne i wspólne posiłki spożywane w jadalni przy ul. Lipowej (Nowaczyk 1985, 7-8, 22-26).

Gmach przy ul. Ks. Siemca stanowił czworobok z dwoma klatkami schodowymi, bramą wjazdową i mieszkaniem portiera. W budynku tym, oprócz pracowników inspektoratu, księża studiujących na wyższych uczelniach, znajdowały się sypialnie chłopców z internatu oraz warsztaty szkolne, Archiwum Salezjańskiej Inspektorii Warszawskiej, biura, centralne Biuro Pomocników Salezjańskich w Polsce, pokoje gościnne, ekspozyty na przyszłe muzeum misyjne. Jednak sprawy finansowe tych domów prowadzono oddzielnie i każdy z nich miał osobnego administratora (Inspektoria Salezjańska 1936, 50-51).

Zakład dydaktyczno-opiekuńczy otrzymany w zarząd wymagał remontów i uzupełnienia wyposażenia z powodu zniszczeń dokonanych podczas pierwszej wojny światowej. Dotyczyło to zasadniczo warsztatów, maszyn i narzędzi rzemieślniczych zdewastowanych lub rozgrabionych przez Niemców. Salezjanie od przejęcia obiektu, oprócz wykonanych napraw, przeprowadzili szereg prac z zamiarem rozwo-

ju tej dobroczynnej placówki dla młodzieży męskiej. Na miarę swoich możliwości odnowili zachowane maszyny oraz wyposażyli warsztaty w nowe urządzenia niezbędne do nauki praktycznej zawodów. Poszerzyli naukę rzemiosła poprzez zorganizowanie dwóch nowych pracowni: krawieckiej i szewskiej. Salezjanie przy zakładaniu czy rozwijaniu szkół rzemieślniczych wzorowali się na placówce macierzystej w Oświęcimiu, gdzie od początku działały cztery działy: ślusarski, stolarski, krawiecki i szewski. Salezjańska Szkoła Rzemieślnicza miała zgodnie z Regulaminami Zgromadzenia służyć biednym i opuszczonym chłopcom, umożliwiając im wychowanie i przygotowanie do jakiegoś pożytecznego zawodu (Regulaminy Towarzystwa Salezjańskiego 1925, art. 139; Niemczyk 1959, 22). Pomieszczenia na strychu zostały przystosowane i przeznaczone na sypialnie dla chłopców mieszkających w internacie. Zgodnie z życzeniem władz oświatowych, do 1923 roku salezjanie zrezygnowali z dalszego prowadzenia szkoły powszechnej. Dzięki wygospodarowanym w ten sposób wolnym lokalom zwiększono liczbę internistów z 20 do 150 i w większym zakresie wprowadzono nauczanie przedmiotów teoretycznych. Dzięki temu na bazie warsztatów powstała średnia szkoła zawodowa zatwierdzona 23 października 1919 roku reskryptem L. 41733/19/III Ministerstwa Wyznań Religijnych jako Salezjańska Szkoła Rzemiosł. Działała ona w ramach instytucji dobroczynnej nazwanej od 1923 roku Zakładem Salezjańskim im Ks. Siemca w Warszawie (Dziesięciolecie Działu Grafiki 1933, 9).

Nauka krawiectwa cieszyła się większą popularnością wśród młodzieży żeńskiej niż męskiej. Mimo to salezjanie w Warszawie prowadzili ten dział prywatny niższego stopnia przygotowujący do pracy w warsztatach krawiectwa męskiego. Na bazie tego działu powstała szkoła krawiecka, która miała prawa szkół państwowych. Bardzo mało danych zachowało się na temat tej warszawskiej szkoły. W 1926 roku kształciło się w niej 31 krawców, a w roku szkolnym 1930/1931 było ich 60, co stanowiło maksymalną ilość miejsc przypadających na ten dział (Szczurba 1973, 34).

Dział szewski nie miał większych osiągnięć z powodu braku zainteresowania tym zawodem. Nie zachowały się nawet podstawowe dane informujące o jego działalności. Mimo iż w Polsce szkoły mechaniczne cieszyły się popularnością, to także dział ślusarski na warszawskim Powiślu nie rozwinął się na miarę pokładanych w nim oczekiwań. Działy te: szewski i ślusarski zostały zlikwidowane w 1928 roku w wyniku przeprowadzonej reorganizacji szkół z odpowiednim podziałem na zawody (Zakład Salezjański 1928, 38).

Jak już wspomniano powyżej, w 1923 roku zakład mógł poszerzyć swoją działalność dzięki uzyskanym w wyniku przeniesienia do innego budynku szkoły dla dziewcząt wolnym salom. Do Salezjańskiej Szkoły Rzemiosł w Warszawie dodano wówczas dział graficzny z poddziałami: drukarskim i introligatorskim. Decyzja ta miała znaczący wpływ na reorganizację tej placówki dydaktyczno-wychowawczej. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego rozporządzeniem z 11 września 1923 roku L. 9560/23/D II przyznało koncesję na

prowadzenie dwóch działów: zecerskiego i introligatorskiego. Przez pierwsze pięć lat dział graficzny wchodził w skład Salezjańskiej Szkoły Rzemiosł obok innych czterech działów.

W 1928 roku Towarzystwo Salezjańskie na życzenie Ministerstwa wprowadziło konieczne zmiany strukturalne i tym samym włączyło się w reorganizację szkół rzemieślniczych. Zmiany polegały zasadniczo na kasowaniu jednych rzemieślniczych działów, które łączono w większe, oraz na rozwijaniu drugih. Salezianie na Powiślu w Warszawie pozostawili dział krawiecki oraz powiększyli dział graficzny³. W 1929 roku dział graficzny z introligatorią został przeniesiony do gmachu przy ul. Ks. Siemca 6, a pracownie zostały wyposażone w odpowiednie maszyny drukarskie i introligatorskie. Dzięki tym optymalnym, tak pod względem jakościowym jak i ilościowym, urządzeniom chłopcy uczący się zawodu drukarskiego mogli zdobywać praktyczne umiejętności i potwierdzać je samodzielną pracą. Warsztaty szkoły pełniły dodatkowo funkcję drukarni Wydawnictwa Salezjańskiego, w której drukowano czasopisma: „Pokłosie Salezjańskie”, „Młodzież Misyjną”, „Biblioteczkę Teatralną”, „Kłosa z Bożej Roli”, powieści o tematyce misyjnej, żywoty świętych oraz wiele druków urzędowych (Szczurba 1973, 42-43; Zieliński 1981, 186, 220-221). W 1933 roku przy Salezjańskiej Szkole Rzemiosł powstała tzw. doświadczalna pracownia graficzna jako jednoroczny kurs dla bardziej uzdolnionych uczniów. Ze względu na wysoki poziom nauczania kurs ten podniesiono do rangi warsztatu drukarstwa artystycznego i grafiki. Dzięki tym osiągnięciom, a w sposób szczególny zaangażowaniu profesjonalnych świeckich nauczycieli, decyzją kuratorium z 12 maja 1939 roku szkoła została podniesiona do rangi Prywatnego Męskiego Gimnazjum Graficznego (Dziennik Ustaw 1939; Ze świata salezjańskiego 1935, 59-60; Nowaczyk 1985, 33-35).

ZAKOŃCZENIE

Salezianie w Warszawie na Powiślu nie tylko kontynuowali prowadzenie dzieła dobroczynnego zapoczątkowanego przez ks. J. Siemca, ale, dostosowując się do wymogów czasu, powiększyli areal gruntu, zbudowali nowe pomieszczenia, a na życzenie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wprowadzali konieczne zmiany strukturalne. Ponadto dom salezjański w stolicy Polski od 1923 roku stał się siedzibą zarządu inspektorii, Wydawnictwa Salezjańskiego, a warsztaty Salezjańskiej Szkoły Graficznej pełniły też funkcję drukarni salezjańskiej. Placówka ta ma bardzo bogatą przeszłość i perspektywę rozwoju po upadku rządów komunistycznych, dlatego w pełni zasługuje na wnikliwe i kompleksowe opracowanie.

³ Zlikwidowane działy w Warszawie przeniesiono do innych szkół zawodowych prowadzonych przez Towarzystwo Salezjańskie w II Rzeczypospolitej: dział ślusarski do Łodzi, stolarski do Wilna, a szewski do Krakowa (Nowa drukarnia 1928, 340-344; Żurek 1996, 178).

BIBLIOGRAFIA:

1. Materiały archiwalne

Archiwum Salezjańskie Inspektorii Warszawskiej (ASIW)

T. Różanystok.

T. Zakład Ks. Siemca, dokumentacja.

2. Źródła drukowane

Dziennik Ustaw Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. 1939, nr 4, poz. 150.

Regulaminy Towarzystwa Salezjańskiego. 1925. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.

Statut Fundacji Księdza Jana Siemca w Warszawie. 1936. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.

3. Opracowania

25-lecie działalności salezjańskiej w Polsce. 1923. Mikołów: Drukiem K. Miarki.

Dziesięciolecie Działu Grafiki Salezjańskiej Szkoły Rzemiosł im. Ks. Siemca w Warszawie 1923-1933. 1933. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.

Fajęcki, Aleksander. 1919. Śp. ks. kan. J. Siemiec. *Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie*, 5, 152-154.

Inspektoria Salezjańska, Wydawnictwa. 1936. *Pokłosie Salezjańskie*, 1, 50-51.

Kant, Bronisław. 2013. *Salezjanie na warszawskim Powiślu. Spadkobiercy dzieła ks. prałata Jana Siemca*. Warszawa: Parafia Rzymskokatolicka Najświętszego Serca Jezusowego.

Kostrzewski, Konstanty. 1957. Wielki Jałmużnik przedwojennej Warszawy. Ks. Jan Siemiec. *Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie*, 39, 542-548.

Krawiec, Jan. 2004. *Powstanie Towarzystwa św. Franciszka Salezego oraz jego organizacja i działalność na ziemiach polskich*. Kraków: Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego.

List księdza inspektora Tirone do Pomocników Salezjańskich. 1922. *Pokłosie Salezjańskie*, 4, 1-6.

Niemczyk, Franciszek. 1959. *Wiązanka wspomnień i zdarzeń z pierwszych lat oświęcimskich*. Przemyśl (mps).

Nowa drukarnia w Warszawie. 1928. *Pokłosie Salezjańskie*, 12, 340-344.

Nowaczyk, Wacław. 1985. *Rozdział podwójnie zamknięty. Szkice z dziejów Fundacji i Zakładu im. Ks. J. Siemca w Warszawie 1919-1944*, t. 1. Warszawa (mps).

Pietrzykowski, Jan. 2002. Duchowni polscy – dobrodzieje salezjańscy z lat 1898-1938. *Seminare. Poszukiwania naukowo-pastoralne*, 18, 605-625.

Pietrzykowski, Jan. 2007. Salezjanie w (archi)diecezji wileńskiej w latach 1919-1939. W: *Mój Kościół w historię wpisany. Księga Pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Tadeuszowi Krahelowi*, red. Tadeusz Kasabuła i Adam Szot, 366-378. Białystok: Archiwum Archidiecezjalne w Białymstoku.

- Pietrzykowski, Jan. 2015. *Towarzystwo Salezjańskie w Polsce w warunkach okupacji 1939-1945*. Warszawa: IPN.
- Salezjańska Szkoła Zawodowa w Warszawie. 1936. *Pokłosie Salezjańskie*, 1, 29-31.
- Styrna, Stanisław. 1974. Zgromadzenie Salezjańskie w poszukiwaniu form odpowiedzi na potrzeby wychowawcze i duszpasterskie w latach 1898-1974. W: *75 lat działalności salezjanów w Polsce. Księga pamiątkowa*, red. Remigiusz Popowski, Stanisław Wilk i Marian Lewko, 11-36. Łódź-Kraków: Wydawnictwo Salezjańskie.
- Szczerba, Kazimierz. 1973. *Salezjańskie szkoły zawodowe w Polsce 1901-1939*. Lublin (mps).
- Szteinke, Anzelm Janusz. 1996. Siemiec Jan. W: *Polski Słownik Biograficzny*, red. Henryk Markiewicz, t. 37, 7. Warszawa: Instytut Historii PAN.
- Ślósarczyk, Jan. 1960. *Historia Prowincji św. Jacka Towarzystwa Salezjańskiego w Polsce*, t. 2. Pogrzebień (mps).
- Wilk, Stanisław. 2009. Historyczne refleksje nad działalnością salezjanów w Aleksandrowie Kujawskim 1919-2009. W: *Salezjanie w Aleksandrowie Kujawskim 1919-2009. Studia i Materiały Źródłowe*, red. Jarosław Wąsowicz, 75-87. Piła: Szkoły Salezjańskie w Aleksandrowie Kujawskim.
- Wilk, Stanisław. 1998. *Sto lat apostołstwa salezjańskiego w Polsce (1898-1998)*. Lublin-Warszawa: Salezjański Ośrodek Misyjny w Warszawie.
- Zakład Salezjański im. Ks. Siemca w Warszawie. 1928. *Pokłosie Salezjańskie*, 1, 38-41.
- Ze świata salezjańskiego – z Warszawy. 1935. *Pokłosie Salezjańskie*, 3, 59- 60.
- Zieliński, Zygmunt. 1981. *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918-1939*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Zimniak, Stanisław. 1990. Don Pietro Tirone superiore dell'Ispettoria Austro-Ungarica (1911-1919). *Ricerche Storiche Salesiane*, 17, 295-346.
- Żurek, Waldemar. 1996. *Salezjańskie szkolnictwo ponadpodstawowe w Polsce 1900-1963. Rozwój i organizacja*. Lublin: Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego.